

„Nem azé, aki...”

TANDORI DEZSŐ: ÚJ NAGY GOMBFOCIKÖNYV

A tudományok tudománya Máté-effektusnak nevezni azt a törvényszerűséget, mely szerint kinek sok publikációja, könyve van, annak még több lesz, de kinek kevés, attól az is elvételik. (Nem az a fontos, hányat csap szárnyával a madár, mondanám — legyünk stílszerűek a Felügyelőhöz —, hanem, hogy milyen ívben röpköd; vitatkozik a szépírás tudománya a bibliometriai elmélettel, de hát ahány igazság, annyi szeretet...) Tandori Dezső sokadik könyvét tartja kezében az olvasó.

Gombfocizni sokan gombfociznak, miképpen sokan írnak, bár a gombfocisták — közéjük sorolja magát e sorok rövője — már kevesebben vállalkoznak a torna-könyvek megírására. Ezeddig nem született írásmű még barátaink barátságos mecs-cseiről sem, ám várom, hisz a múlt tanévben az Eötvös Kollégium adott otthont — hazai pályát — egy bajnokságnak. (Csapatom: az Esterházy PFC, annak előretolt éke: Kormos István volt.)

Gombfocizni ketten kell, de egyedül is lehet. Írni igen kell, különben meggörcsülne a világ gyémántengelye, de írni végképp csak egyedül lehet. A Felügyelő tehát játszik: egyedül ír és egyedül játszik. Ujjaival megérinti írógépezetét billentyűzetét meg a gombokat, az eszközváltástól megfosztott tárgyakat mint játékdarabokat, s ezzel kimentti őket az idegenségből, az elidegenedettségből. Haszonvesztettségük a játék feltétele.

A Felügyelő — beszélő név! — a rábízott dolgok fölött felügyel, madárka tolla sem hullhatna ki, ha rajta múlna. De van, mi nem Minyuttin múlik. Világának tengelye még csak nem is az adott világgal azonos, hanem egy magateremtette, képzelte, elkerített világ törékeny kalitkarácsával: „Világ = madár? A madár is egy világ, igen. A Nagy Bajnokság meg egy kis világ néha.” Ha a világ rigó lenne... De nem az.

Hamvas Béla írja: „Michelangelo a *Teremtés*ben a szellem szikráját az Úr mutatóujjából pattantja ki. Az Úr ujja Ádám kezét nem érinti. Ez a feszültség. Ami a Teremtőből az emberbe át pattan, láthatatlan.” A feszültséget, az erőt játék közben — fizikai képlettel is leírható — láthatóan adja át a tárgyainak, a gomboknak a Felügyelő, míg filozófiai értelemben ugyanúgy, akár az Úr: láthatatlanul. Az élettelen tárgyak a Felügyelő-Úr, a játészó-játékos ember, a homo ludens lelkével telítődnek, elevenednek meg. Tandori hol bravúros szóalkotással ajándékozza meg tárgyait, hol gomblabdárúgóit „becsületes nevükön” nevezi csak, de mindenképpen *ügyel* arra, hogy a tulajdonnév emberiesedjék, ne csupán áruvédjegyhez legyen hasonló. Emígy animizálódik: Schayt — Kese, Szokol, Ory Luksz.

Babits versében a költővel együtt sírnak, a tárgyaknak is van könnyük.

Tandori-Minyutti-Felügyelő-Úr körül örül, izgul vagy vitázik mind fordulóról fordulóra.

Nemes Nagy Ágnes szívében boldogok a tárgyak.

Mándy Ivánt már fenyegetik.

Mészöly Miklós szintén figyeli közös örömlük-bánatlunkat a tárgyakkal.

Tandori Dezső első *Gombfocikönyvét* a tárgyak újjongó öröme jellemezte. A tárgyak most, az Új-ban is hasonlóan viselkednek. De a két kötet között 4 év telt el, egy olümpiászi („nehezebb lesz a dolga, mint tavaly volt... bocsánat, négy éve... a Liverpoolnak”), s a Felügyelő többé nem „időmilliomos”. Viszonya az időhöz és a múlandósághoz: megváltozott. Annak a bizonyos talált tárgynak, ama

megtisztítottnak (= emberélet!) aggodalma, fájdalma, esetleg pöre vagy elégiája van, ha már visszaadása is szóba kerülhetett. A Felügyelő a tárgyaktól várna el a létezés vígaszát? — „... bevallom, nekem a lényeg az, hogy a Víziváros legalább megkapaszkodott, és ez elég. Nagyobb baj lenne, ha Némó III. nem tudott volna hozzászólni az itteni körülményekhez, és elpusztul. Vagy gondolj a Pi(ci fűszálra... — beemelés tőlem — N. I.) pi Nénit fenyegető tojásveszélyre. Szpéró is hat éves lesz. És egy nap, hiába, el fogják veszíteni őket. Az lesz pótólhatatlan veszteség. Ne fájjon a szíved, főfelügyelő...” A tárgyak és az ember közt personeként ott a madár, a legfontosabb létérték. Szinte egzisztencialista fájdalom: a tudatlan tárgyak s a tudó-érző élő közt: a tudatlan-érző élő. A Felügyelőt soha többet nem hívhatja már Zelk Zoltán, hogy telefonon kedvenc csapata, az Aston Villa eredményei után érdeklődjék, Zé Zé költő neve. s sokaké elmaradt — akik az első Gombfocikönyvben szerepeltek még: az emberi kapcsolatok minimálisra redukálódtak a másodikban. Legtöbbször a Felügyelőné, a feleség személye bukkan föl, az asszonyi jóságé. Magára marad tehát a Felügyelő, kinek művébe Babits Mihály *Esti kérdés* című versének melankóliája lopószik: „... s ugyan ki vitatná, hogy Velence is *vízi város*...” Már a regény elején elhangzik: „a főfelügyelőnek fáj minden búcsúzás”. A bajnokság nyárutón, ősszel(!) indul, a rajtszámok párosításáról a következő hasonlatot találjuk: „Olyan ez, mint egy közelgő alkonyat.” Csiripovics pedig így szól: „Az én megfigyelésem igen szerény (...) Mindössze annyit, hogy múlik az idő”, az első helyen kiemelt csapat edzője (véletlen?): Záróra. Természetesen nem ilyen s hasonló, kiragadott idézetek alkotják a műegészet, de igen jellemzőek, hiszen ezekre esik az irodalmi rájátszások nyomatóka, s ezen utalások hordozzák Tandori világképének sajátos lényegét. Különbön az események eseményregénnyé állnak össze: a tulajdonképpeni ligaküzdelem mérkőzősorozataiból — s ettől ifjúsági regény az írás. De túlnő e műfaj kamaszkeretein, mihelyst az allegorizálás és szimbolizálás eszközeivel él Tandori: „... nem lehet azt mondani: itt a sport — amott az élet, írta Alacsony. A kettő itt összefügg.” (vö. „A sport is küzdelem, és az élet is küzdelem: struggle for life.” Kenyeres Zoltán)

Elhallgatások, szagatott mondatok, félreütött írógépbetűk kijavíthatatlanul; illetve helyesbítve, akárha napilapban az utólagos kiigazítás... Mindezek arra mutatnak, hogy a megragadható, papírra örökíthető idő sürgette az írókat. (Kétségtelen: géphibáinak így lesz eleven stílushatásuk.) E ponton a könyv elmozdul a „felőtt irodalom” irányába, ahogy Mándy Iván *Locsolókocsi* című regénye közös magasban van immár „klasszikus” Zsámboky-történeteivel. Ennek az elmozdulásnak a mértéke az emlegetett irodalmi rájátszásokból — Vörösmartytól Esterházy Péterig (palóc tájszólás) — kikövetkeztethető. A *Gondolatok a könyvtárban* című költeményre kancsalít vissza egy ilyen mondat: „Előbbre jutott-e a (gombfoci)-világ ezzel a fordulóval? — jelentkezett ismét a Főrmedvesport.” Kosztlányi „részegség”-„áhitatával” szemben egyik, regénybeli fölébredés „piszkosszürkének” látatja a hajnal. Mint Ottlik *Hajnali háztető*kje. A „Főrmedvesport” pedig kísértetiesen az Aranysárkány „Ostor”-át asszociálja, igaz, Halottak napján nem „főrmedvénykedik”...

Esti Kornél rímeire rímelnék Tandori makámáreszletei, a következők, ahogy én tördeltem:

„FC Luton —

jölfér egy kis egérlyukon”

„A Norwich jó kezekben van: Lapos

maci az edzője. A City mellett pedig Aloysius végez alapos munkát.” — — —

„Ráadásul a Derby

leigazolta Lerbyt...”

Kosztlányi Dezső után távolról Márai Sándor is megidéztetik, versének egy sora, talán mert mindnyájan annyira megszerették a Vár alatti vadgesztenyefákat; ugyanabban a kerületben, a Duna-parton és a Mikó utcában...

„... szóval négy éve egy kis veréb elvállalta a gesztenyefákról a Vízivárosi Verebek FC edzői tiszttségét, s Leao segített neki. A többi tudjátok, Némó III. az ő unokája volna, vagy micsoda! (Tandori Dezső)

„... Felemeltem franciáknak s kiabáltam,
Hogy én magyar vagyok, mifene más?”

(Márai Sándor: Mint a hal, vagy a néger)

Mándy Iván másik ifjúsági regényére is történt utalás: „Nottingham Erdejének csapata! Robin Hood emléke derengett föl...” (kiemelés tőlem — N. I.)

Hamvas Béla gyönyörű minitúr novellát írt az eperről, az abban foglalt metaélménnyel találkozhatunk az újabb *Gombfocikönyvben*: „Epret ettünk, ez engem Zamárdira emlékeztetett. Talán az eper volt az a többlet, Minyutti iránti szeretetem, amit át tudtam adni a fiúknak.”

*

Az *Új Nagy Gombfocikönyvet*: mérkőzéseit, tabelláit s táblázatait sokféleképpen lehet forgatni, értelmezni. Tudósításából fordulatokat, színeket — ízeket sportújságírók is meríthetnek, „profitól” tanulhatnak mesterséget.

A gombfocizó gyermekek öröme, a játszani el nem felejtett nagyok kedvére való e könyv. Nékik ajánlom. S kikre tarozhat még Tandori e műve? Kevesekre. Akik beérik a töredékszépséggel. Hisz az író új könyve különféle műfajú ópuszai mellett, árnyékukban született. Egy költői napló kihullt lapjairól menteget át megkapóan szép sorokat: részletekbe, tudósításokba, játékmedvék és tárgyak párbeszédeibe ékelődött vallomást. Akiknek ez a „kevés” is elegendő, nekik szintén ajánlom Tandori Dezső könyvét, jóllehet előre tudják, hogy a mű számos oldalán nem azé az érdem, aki írta, hanem azé, aki játszhatott.

A kispadon a nagy Johann Cruyff ül. Talán éppen a harmadik gombfocis könyvre gondol, vajon ő lesz-e még benne szereplő? — mindegy már, ha egyre távolabb kerül is a pályától, a kérdést és a választ ismeri:

„De hát akarhat-e kevesebbet az ember? Mint hogy örökké? Örökké meglegyen az, ami jó és szép, akit és amit szeretünk, legyen itt velünk, tehessünk meg érte mindent. Ennél kevesebbet nem akarhatunk.”

NÉMETH ISTVÁN PÉTER

Filozófia, műfaj, valóság

POSZLER GYÖRGY: FILOZÓFIA ÉS MŰFAJELMÉLET

Van esztétikán túli esztétika? Avagy lehet-e arról tanulmányokat írni, ami nincs, vagy aminek a léte kétséges? Esetleg belátható az egyszeri, az egyedi létezésében a különös és az általános léte?

Poszler is kérdésekkel kezdi: „... mi a műfaj, és hogyan létezik?” vagy „Csak az egyedi mű létezik?” A válasz az olvasó türelmetlenül (s ismét csak kérdés formájában) fogalmazza meg: A valóság egyre mélyülő bugyraiban lehet ilyesmivel foglalkozni? Amikor Magyarországon a pauperizmus a régi marxi jóslatokat idézi, amikor az átlagbér (átlagcsaládot tekintve) a hivatalos létminimum alá süllyedt, amikor 1988-ban (Poszler könyvének megjelenésekor) ezt is megadóztatjuk? Ennyiben tényleg lehetetlen dologra vállalkozik a szerző, hiszen ha *inter arma silent musae*, akkor manapság, amikor évente háborús veszteségeket élünk meg, aligha tűnik célszerűnek a műfajok létét kutatni, Hegel s főként Lukács György életművében pedig talán még kevésbé. Mindkét szellemóriás sokat mond a mának, de éppen műfajelméletükben keressük rólunk szóló mesét?